

УДК 336.771

Табенська Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництваЧернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

СТІЙКІСТЬ ТА НАДІЙНІСТЬ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У ПЕРІОД СИСТЕМОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню сутності понять «стійкість», «надійність» та їх зв'язку з іншими поняттями категоріального апарату, а також основним підходам до розуміння фінансової надійності банківської установи, що забезпечується різними складниками. Автором проведено моніторинг деяких складників розвитку за результативними показниками НБУ. Досліджено вплив системної нестабільності на розвиток банківської системи України.

Ключові слова: НБУ, стійкість, сталість, надійність, моніторинг.

Табенская Ю.В. УСТОЙЧИВОСТЬ И НАДЕЖНОСТЬ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ПЕРИОД СИСТЕМОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Статья посвящена исследованию сущности понятий «устойчивость», «надежность» и их связи с другими понятиями категориального аппарата, а также основным подходам к пониманию финансовой надежности банковского учреждения, которая обеспечивается различными составляющими. Автором проведен мониторинг некоторых составляющих развития по результатам показателей НБУ. Исследовано влияние системной нестабильности на развитие банковской системы Украины.

Ключевые слова: НБУ, устойчивость, постоянство, надежность, мониторинг.

Tabenskaya J.V. STABILITY AND RELIABILITY OF FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE PERIOD OF SYSTEMIC INSTABILITY

The article is devoted to the study of the essence of the concepts of «stability», «reliability» and their relationship with other concepts of the categorical apparatus, as well as the main approaches to understanding the financial reliability of a banking institution, is provided by various components. The author has conducted monitoring of some components of development for the performance indicators of the National Bank of Ukraine. The influence of systemic instability on the development of the banking system of Ukraine was investigated.

Keywords: NBU, stability, permanence, reliability, monitoring.

Постановка проблеми. Щодня ми спостерігаємо низку змін, які відбуваються в економіці та її найважливішому фінансово-кредитному секторі – банківській системі. На жаль, банківський сектор залишається вразливим до впливу деструктивних факторів зовнішнього середовища, схильний до криз, що виникають на фондових ринках і посилені процесом системної нестабільності. Криза 2008 року та її наслідки продемонстрували, що українська банківська система ще не є досить міцною та адаптованою до стрімких змін, а багато вітчизняних банків відчувують труднощі в нарощуванні капітальної бази і підтримці миттєвої та поточної ліквідності.

Значна частина фінансових установ залишається в нестійкому економічному становищі, їх надійність викликає сумнів. Постійна історична недовіра до окремих банків негативно позначається на ситуації в банківському секторі зокрема, стримує інвестиційну привабливість, що уповільнює приплив іноземних інвестицій в Україну. Таким чином, у цьому контексті важливим є вирішення питань, що належать до визначення ознак фінансової стійкості банку, а також розроблення нових методів та механізмів забезпечення високого рівня фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків та банківської системи загалом.

Зважаючи на сферу діяльності, будь-яка фінансова установа як суб'єкт господарювання стикається у своїй діяльності із проблемою забезпечення особистої фінансової безпеки, особливо через призму цільового та ефективного використання вільних ресурсів. Проведення абсолютно всього переліку господарських операцій з коштами здійснюється через поточні рахунки суб'єктів господарювання, відкриті в комерційних банках. Загальновідомим є той факт, що тимчасово вільні залишки грошових коштів, які зараз є непотрібними для проведення тих чи інших господарських опера-

цій, можуть бути використані для отримання прибутку у вигляді відсотка на депозит. У період системної нестабільності, на жаль, постійно зростає кількість неплатоспроможних банків, і, як наслідок, у суб'єктів господарювання зростає ризик втрати своїх грошових коштів і можливості проведення розрахунків із своїми контрагентами. Сьогодні моніторинг надійності, стійкості банків здійснюється контролюючими органами та рейтинговими агентствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань фінансової безпеки зробили такі автори, як О.В. Ареф'єва, М.Я. Лотоцький, О.П. Полтніна, О.Ю. Амосов, Ю.М. Петренко, В.І. Фучеджи, К.С. Тимошенко, О.С. Харченко, Л.А. Могиліна, О.В. Малик та інші. Висвітлення теоретичних та практичних складників у системі оцінки фінансової стійкості, надійності банків було здійснено такими авторами, як Т. Васильєва, С. Леонов, О. Афанасьєва, В. Вовк, Ю. Дмитрик, С. Пільгуй, К.Ф. Ковальчук, І. Бабкіна, І.А. Рибалка, О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк, А. Стефанишина, О.К. Єлісеєва, В.Д. Бондар та інші як вітчизняні, так і зарубіжні вчені.

Водночас доцільним є визначення інституційних засад щодо упередження негативних наслідків впливу на стійкість та надійність фінансових установ у період системної нестабільності, а за умов фінансової глобалізації та постійних системних дисбалансів цей напрям дослідження набуває особливої актуальності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення відповідних інституційних засад організації системи оцінки стійкості та надійності фінансових установ, а також виокремлення проблемних векторів у період системної нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За статистичною інформацією Національного банку Укра-

їни, станом на 01.11.2017 р. в Україні функціонує 88 комерційних банків, у тому числі 38 – з іноземним капіталом. Ще у 2013 р. здійснювали банківську діяльність 179 комерційних банків, тож фінансова нестабільність провела «чистку» тих банків, які не були пристосованими до коливань фінансово-кредитної сфери.

У банківському секторі, як ми вже зрозуміли зі статистичних даних, конкуренція є більш складною та масштабною, а тенденцію щодо посилення конкурентної боротьби серед українських банків можна спостерігати сьогодні на вітчизняному фінансовому ринку. Така боротьба визначається значною мірою рівнем конкурентоспроможності кожного окремого банку.

На сучасному етапі розвитку банківської сфери та на фоні негативних наслідків фінансової кризи, серед яких основними є масовий відплив коштів із рахунків, падіння довіри до банків з боку фізичних та юридичних осіб, збільшення суми проблемної заборгованості та підвищення банківських ризиків, пріоритетними завданнями є підвищення та підтримання високого рівня конкурентоспроможності українських банків на внутрішньому та зовнішньому фінансовому ринках. Конкурентоспроможність банків є узагальнюючим показником фінансової стабільності і стійкості банку, а також здатністю забезпечити собі провідні позиції на ринку за умов високого рівня конкуренції.

О.В. Дзюблюк та Р.В. Михайлюк у своїй монографії визначають категорію стійкості як «здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню тощо» [3].

У процесі діяльності комерційних банків у банківській практиці використовують поряд із категорією «стійкість» фінансові категорії «надійність», «стабільність», ототожнюючи їх, розглядаючи як структурні елементи або складники однієї великої системи.

Економічна ситуація в нашій державі має доволі нестабільний і непередбачуваний характер, це стосується і банківської системи України. Суттєвий вплив на стійкість банківських установ має грошово-кредитна політика НБУ. До речі, в період кризи Національним банком України постійно спрямовувалися зусилля на забезпечення своєчасності проведення банками розрахунків, зменшення відпливу коштів із банківської системи та збалансування ситуації на валютному сегменті ринку [4].

Фінансова стабільність – це стан фінансової системи, за якого вона здатна належним чином виконувати основні функції, такі як фінансове посередництво та здійснення платежів, а також протистояти кризовим явищам.

Фінансова система вважається стабільною, якщо:

- 1) вона ефективно перерозподіляє ресурси від власників заощаджень до інвесторів;
- 2) фінансові ризики ретельно оцінюються та адекватно управляються;
- 3) фінансова система здатна абсорбувати шоки без значних негативних наслідків.

Протягом останнього десятиліття забезпечення фінансової стабільності стало одним із ключових завдань більшості центральних банків світу. Закон України «Про Національний банк України» також визначає сприяння фінансовій стабільності як одну з основних функцій Національного банку. Національний банк України розбудовує систему забезпечення фінансової стабільності з урахуванням багатого зарубіжного досвіду.

Таким чином, відповідальність за підтримку фінансової стабільності Національний банк частково поділяє з Міністерством фінансів, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Нацкомфінпослуг. Указом Президента України в березні 2015 р. створено міжвідомчу Раду з фінансової стабільності високого рівня за участю керівників ключових регуляторів фінансового ринку.

Рада з фінансової стабільності покликана виявляти, аналізувати та здійснювати оцінку та моніторинг поточних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз та системних ризиків для фінансової системи держави з метою виявлення ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, а також обставин, які загрожують стабільності банківської та фінансової системи держави.

Відповідно до положення про Раду вона здійснює підготовку рекомендацій щодо мінімізації системних ризиків, які загрожують стабільності банківської та фінансової системи держави, та розробляє ефективні механізми співробітництва та координації дій із забезпечення фінансової стабільності держави, в тому числі щодо вдосконалення законодавчого регулювання у цій сфері.

Рада взаємодіє в установленому порядку з міжнародними організаціями, зокрема, з Європейською радою з системних ризиків, Банком міжнародних розрахунків, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським центральним банком, Міжнародною асоціацією страховиків депозитів, Європейським форумом страховиків депозитів та відповідними органами іноземних держав із питань, що належать до її компетенції.

За даними звіту про фінансову стабільність, протягом останніх півроку основні ризики банківського сектору зменшилися, і ця тенденція триває й у другому півріччі. Покращилася оцінка ризиків капіталу, прибутковості та ліквідності. Водночас практично не змінилися валютний ризик, оскільки частка банківських активів та пасивів в іноземній валюті досі висока, та кредитний, адже процес реструктуризації корпоративних кредитів просувається повільно. Юридичний ризик зріс через нелогічні рішення судів стосовно банків, визнаних неплатоспроможними, та рішення, що нівелюють права кредиторів на стягнення застави. Реалізувався ризик невиконання акціонерами зобов'язань докапіталізувати банк та реструктурувати кредити пов'язаним особам, про який йшлося в тому звіті.

Один із негативних наслідків блокади для банківського сектору – повільніше відновлення доходів та прибутків низки великих підприємств, що віддаляє нормалізацію їхнього боргового навантаження. Реальні доходи населення відновлюються завдяки зниженню інфляції та суттєвому підвищенню мінімальної заробітної плати. Це підвищує привабливість споживчого кредитування для банків.

Сьогодні для України критично важливо втримати темп співпраці з МВФ, інакше у 2019 р., коли розпочнуться суттєві виплати за зовнішнім державним боргом, з'являться суттєві ризики для макроекономічної та фінансової стабільності.

В умовах, що склалися на фінансовому ринку, для банків безальтернативним варіантом є фондування своїх активних операцій за рахунок клієнтських депозитів та залишків на їхніх рахунках. Що стосується кредитування, то найближчими роками роздрібне кредитування має вищий потенціал, ніж кредитування корпоративних клієнтів. Крім того, успішна бізнес-модель банку має передбачати його

поглиблену експертизу в обраних продуктах чи сегментах ринку. В умовах зближення цінових пропозицій різних банків для ринкового успіху необхідно бути якіснішим та кращим за конкурента, а не просто дешевшим.

Рейтинг життєздатності банків – інформаційний проект оцінки надійності найбільших банків України. До рейтингу 2017 р. потрапили банки, ринкова частка яких перевершує 0,3% від усіх платоспроможних банків. Він враховує найважливіші фактори фінансової стійкості, які можна розрахувати на основі публічної інформації для платоспроможних банків.

Здатність банку переживати періоди системних дисбалансів визначається як загальна сума балів факторів стабільності – від 1 до 4, зважених на важливість кожного фактора – від 0 до 1. Залежно від загального заліку банк отримує певну кількість зірок – від 0,5 до 5.

Для проведення розрахунків джерелами даних є показники фінансової звітності, опубліковані на офіційних сайтах НБУ і на корпоративних сайтах банків, що беруть участь у рейтингу. Для визначення фактора «Підтримка та ризики власників» використовується офіційна інформація НБУ про власників істотної частки банку, а також дані інформагентств та інформація Mind.

Під час підготовки рейтингу беруться до уваги такі фактори, що визначають життєздатність банків, як:

1. Достатність капіталу.
2. Якість кредитного портфеля.
3. Рентабельність діяльності банку.
4. Ліквідність.
5. Підтримка і ризики власників.
6. Безперервність виплат.
7. Системне значення банку.

Mind за допомогою аналізу та дослідження історичної важливості кожного з факторів, а також шляхом опитування банківських експертів визначив рівень важливості кожного з факторів через присвоєння ваг-множників, сума яких дорівнює одиниці.

За наявного рівня прозорості банківської системи та фінансової звітності банків методика Mind для розрахунку факторів максимально адекватно відображає здатність фінансових установ вижити в умовах економічної турбулентності.

Відзначимо, що розглянуті поняття надійності, стабільного розвитку та стійкості є ознаками комерційного банку й зумовлюють його здатність до:

- 1) ефективної реалізації притаманних функцій та виконання своєї ролі в економіці незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що перешкоджають їх здійсненню;
- 2) чіткого та оперативного здійснення операцій із обслуговування клієнтів;
- 3) виконання своїх зобов'язань перед акціонерами та клієнтами за умов обов'язкового дотримання параметрів і нормативів, встановлених у національному законодавстві та світовій банківській практиці;
- 4) реалізації інтересів усіх учасників фінансових відносин (акціонерів, власників, клієнтів);
- 5) збереження вкладів юридичних та фізичних осіб;
- 6) власного розвитку відповідно до ринкових тенденцій та з урахуванням ймовірних ризиків;
- 7) конкурентної боротьби, до реалізації свого потенціалу в діловому співробітництві.

Таким чином, надійність є ширшим поняттям і поєднує в собі поняття «стійкість» та «стабільний

розвиток, характеризує банк як фінансову інституцію, грошово-кредитний інститут у загальному; стабільність – здатність до постійного динамічного розвитку; стійкість – його внутрішній стан.

В Україні оцінка фінансової стійкості держави представлена в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки, де їй відведено блок фінансової безпеки, в якому аналізується сім секторів: бюджетний, грошово-кредитний, валютний, торговий, страховий, фондовий та банківський. За результатами аналізу розраховується інтегральний індекс. Недоліками цієї методики оцінювання є те, що перегляд структури індикаторів та їх значень у зв'язку зі змінами у світовій та національній економіці здійснюється з періодичністю не рідше ніж один раз на два роки, тому порівняння проведених Міністерством економіки розрахунків значень інтегрального індексу майже неможливе. Також низку індикаторів можна проаналізувати лише у кінці звітного року, оскільки до квартальних змін вони нечутливі, що суттєво погіршує можливість мобільності аналізу.

Для реалізації позитивних економічних сценаріїв розвитку України в майбутньому та підтримання необхідного рівня фінансової стійкості потрібно використовувати ефективні методики аналізу, здатні попередити про фінансові потрясіння. Це можливо завдяки коригуванню наявних і впровадженню нових методик оцінювання на основі науково обґрунтованого та практичного досвіду зарубіжних країн з урахуванням їх особливостей:

– більшість світових методик оцінювання характеризується складними розрахунками з дублюванням великої кількості показників, що унеможливає виконання якісного аналізу в межах наявних в Україні статистичних баз даних;

– низка світових методик ґрунтується на даних звітності за минулий період, що не дає змоги об'єктивно оцінювати перспективи в майбутньому, а з урахуванням умов мобільності вітчизняних методик оцінювання (перегляд раз на два роки) отриману в результаті аналізу інформацію можна вважати неактуальною та недостовірною для розроблення прогнозних моделей;

– відсутність порогових значень у світових методиках оцінювання загальної фінансової стійкості держави приводить до двоякого трактування результатів досліджень, тому що поліпшення значень одних показників на фоні інших у системі аналізу може не лише сигналізувати про позитивну їх динаміку, а й бути результатом погіршення стану всієї сукупності індикаторів аналізу;

– під час запровадження світового досвіду побудови національної методики оцінювання необхідно враховувати рівень розвитку країни-еталона, адже в моделях для країн із розвинутим ринком частина аналізу припадає на сектори, що недостатньо розвинуті в Україні (страховий, фондовий), що в сукупності приведе до похибки отриманих результатів.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна дійти висновків, що управління фінансовою стійкістю комерційних банків передбачає об'єктивне визначення її поточного і бажаного стану, скоординоване управління фінансовими ресурсами банківської установи, вибір таких управлінських рішень, котрі сприяли б забезпеченню фінансової стійкості. Зокрема, це може бути впорядковано та відображено у сформованому цілісному механізмі. Саме таким механізмом є, на нашу думку, механізм управління фінансовою стійкістю банків як форма її практичного забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
2. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14> (зі змінами і доповненнями).
3. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк: монографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/finansova_stiyk_bankiv_dzublyck.pdf.
4. Золковер А.О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/Downloads/mnj_2015_2_8.pdf.
5. Куць Н. Фінансова надійність банківської установи та методи її оцінки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/Downloads/econ_2016_5_10.pdf.

УДК 368.914(477)

Федина В.В.*старший викладач кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України***Саламаха Ю.В.***студентка
Університету державної фіскальної служби України***НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ І СТРАХОВІ КОМПАНІЇ
ЯК СУБ'ЄКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті розкрито роль недержавних пенсійних фондів та страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення, проаналізовано їхню діяльність, визначено особливості надання пенсійних послуг та проблеми, що заважають ефективному функціонуванню суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, страхові компанії, пенсійні внески, пенсійні контракти, пенсійні виплати.

**Федина В.В., Саламаха Ю.В. НЕГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПЕНСИОННЫЕ ФОНДЫ И СТРАХОВЫЕ КОМПАНИИ
КАК СУБЪЕКТЫ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

В статье раскрыта роль негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний в системе негосударственного пенсионного обеспечения, проанализирована их деятельность, определены особенности предоставления пенсионных услуг и проблемы, которые мешают эффективному функционированию субъектов негосударственного пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, страховые компании, пенсионные взносы, пенсионные контракты, пенсионные выплаты.

**Fedyna V.V., Salamakha Y.V. NOT-STATE PENSION FUNDS AND INSURANCE COMPANIES AS PARTICIPANTS
OF ACCUMULATIVE RETIREMENT PROVISION**

The article solve the role of non-state pension funds and insurance companies in the system of accumulative retirement provision, analyzes their activities, identifies features provision of services of pension provision and problems that interfere the effective operation of entities non-state pension provision.

Keywords: accumulative retirement provision, non-state pension fund, insurance companies, pension contributions, pension contracts, pension payments.

Постановка проблеми. Одним із найголовніших завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України залишається пенсійне забезпечення громадян. Незважаючи на понад десятилітній період реформування, говорити про забезпечення гідної старості для українців не можна. Старіння нації та збільшення кількості пенсіонерів унеможлиблює подальше зростання рівня державної пенсії, що підтверджується песимістичними прогнозами аналітиків. Виходом із ситуації, що склалася, може і має стати повноцінне функціонування третього рівня пенсійної системи – недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних та практичних засад щодо діяльності страхових компаній та недержавних пенсійних фондів як суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення зробили українські науковці К.П. Штепенко, І.І. Дороніна, Є.В. Ткаченко, А.І. Мелешенко, А.Н. Залетов, А.В. Федоренко,

А.В. Бренер, К.А. Воронська, Л.В. Козаренко та ін. Водночас аналіз опублікованих праць показує, що проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребують подальшого дослідження та удосконалення механізму функціонування.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів і страхових компаній в Україні, виявлення проблем та перспектив їх розвитку в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з 2004 року однорівневу пенсійну систему було трансформовано у трирівневу з поєднанням солідарних і накопичувальних принципів функціонування. Рівноправне співіснування двох систем допоможе збалансувати пенсійне забезпечення громадян. Солідарна система менш чутлива до економічних змін (інфляції, фондівих та фінансових криз), але на ній відбивається демографічна ситуація в країні. На накопичувальну систему не впливає зменшення пра-